

ASOCIACE NÁHRADNÍ VÝCHOVY

Lublaňská 1724/33, 120 00 Praha 2

tel., fax 224262505-6

Důvody, skutečnosti a argumenty pro vznik Vize 2030

Následující text a doprovodná statistická data poukazují na důvody, které vedly Asociaci náhradní výchovy k vytvoření materiálu, jenž předpokládá nejenom zachování péče o ohrožené děti ve stávajících zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, ale který se navíc snaží pojmenovat hlavní oblasti, ve kterých by mělo dojít ke změnám a zlepšení oproti stávající situaci.

1. 20 000 dětí bylo uváděných v minulosti jako umístěných v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Z uvedeného počtu je ale zhruba polovina v ústavech sociální péče (domovy pro handicapované), asi 2 000 dětí v domovech do tří let a v dětských centrech.

Zbývajících 8 000 dětí bylo umístěno do dětských domovů, do dětských domovů se školou a výchovných ústavů - podle míry jejich poruch chování (trestná činnost, záškoláctví, drogy) a zejména problémů v rodině. Tato nepřesná čísla uváděná jak v odborných tak i v mediálních prezentacích vznikla především na základě chybně citovaných statistik používaných především v souvislostech s argumentací při jednáních s orgány EU. Navíc, nikdy nebyla pro výpočet umístěných dětí použita jednotná metodika pro všechny státy EU. Tento omyl byl v dalších letech podepřen zcela chybnou prezentací materiálu z dílny Ministerstva vnitra ČR, který byl velmi silně a často zveřejňován v médiích. **V současnosti (rok 2013) je cca 6 500 dětí a nezaopatřených osob v péči zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy ČR.**

V příštích letech bude stav dětí lehce stoupat (a to i přes opatření v podobě posílení institutu pěstounské péče a dalších forem náhradní rodinné péče), bohužel vzhledem k vývoji demografické křivky, problémům ve společnosti a zvyšujícímu se podílu ústavních výchov, především v rovině výchovných poruch.

2. Obecně šířeným omylem je problém deprivace dětí v dětských domovech a dalších našich zařízeních. Z našich zkušeností lze jednoznačně konstatovat, že děti s deprivací přicházejí a je to zejména deprivace citová z období od narození do mladšího školního věku. Děti se do těchto zařízení v převážné míře dostávají v pozdějším věku. Prostředí v nich je na úrovni středně příjmové rodiny a je podnětnější než ve většině sociálně handicapovaných rodin.

Děti v mladším věku jsou doma vystaveny vlivům sociálně patologických jevů (alkoholismus, prostituce, drogy, častá změna partnera). Drtivá většina odborníků na výchovu se shoduje v názoru, že pro rozvoj osobnosti jsou nejdůležitější první čtyři roky života. V tomto období se děti, později umístěné v zařízení pro výkon ústavní výchovy, setkávaly v rodině s emoční, sociální, kognitivní deprivací.

Z výše uvedeného je jasné, že děti do těchto zařízení s deprivací přicházejí.

3. Děti ze zařízení pro ústavní výchovu odcházejí v 18 letech na ulici. Děti ze zařízení na základě zákona č. 109/2002 Sb. v platném znění odcházejí v 18 letech po ukončení ústavní výchovy, která může být prodloužena do 19 let. Pobyt nad 19 let je již dobrovolný a vždy je dohodou příslušného zařízení a zletilé nezaopatřené osoby. Ve většině případů je odchod vázán na ukončení přípravy na budoucí povolání, tzn. ukončení učebního oboru, získání maturity, popř. studiem na VŠ.

Potom rozhodně dítě nemusí končit a také nekončí „na ulici“, má následující možnosti:

- a) Návrat do vlastní rodiny – zde je problém, zda rodina „převychovává dítě“, nebo zda „dítě převychovává rodinu“. Častější je 1. varianta.
- b) Domy na půli cesty – pozvolné osamostatňování se a zařazování do života.
- c) Společné bydlení s partnerem – tady je otázka trvalosti vztahu, neboť po rozchodu je naše dítě opět postaveno před otázkou, kde bydlet.
- d) Nájemní bydlení – pokud dětskému domovu vyjde vstříc městský (obecní) úřad, může dítě začít samostatně bydlet v nájemním bytě.

Pokud je vyučeno a má zájem hledat si práci, dětský domov mu vždy ochotně pomůže. Bude-li mít práci, bude mít finanční prostředky na nájem. Povede ho to k odpovědnosti pracovat a následně platit nájem a žít tak, jako většinová populace.

Z uvedených možností je patrné, jak složitý je tento problém. Každá z uvedených možností má svá kladná i záporná hlediska.

Je tedy zřetelné, že v 18 letech naše zařízení nevystěhovávají děti na ulici. Podle novely zákona 109/2002 Sb., o ústavní výchově, z roku 2012 se dokonce může dítě vrátit v době do 1 roku po předchozím ukončení pobytu do zařízení, vždy však v souvislosti s přípravou na budoucí život.

4. Lepší špatná rodina než dětský domov.

Tento omyl je umocňován chybnou prezentací výše uvedeného tzv. „rekordního“ počtu dětí v ústavní péči. Sociální pracovníci jsou mezi dvěma mlýnskými kameny. Odeberou-li dítě brzy, soudíme se ve Štrasburku, v opačném případě hrozí týrání, zranění nebo prohlubování dalších závažných problémů.

Odpovědní pracovníci sociální péče se bojí soudních případů a případné medializace. Výsledek – děti se odebírají pozdě, žijí dále v negativním prostředí. Po nálepce „problémový“ v souvislosti především se školou a případnými „kriminálními“ problémy ve svém bydlišti, přichází řešení v rovině akutní péče, případně medikace a v případě velmi častého obojího selhání, teprve nařízená ústavní výchova a umístění v zařízení pro její výkon. Právě představa u veřejnosti velmi silně zakotvená a zásadně mylně, zvláště některými institucemi, prezentovaná, že jakákoliv nefunkční rodina je lepší než dětský domov, značně negativně ovlivňuje v mnoha případech šanci dětí na možnost nápravy stávajícího života nařízením ústavní výchovy a tedy odstraněním špatných podnětů z jejich okolí a následně selhávání.

5. Adopce a pěstounská péče vše vyřeší.

Adopce a pěstounská péče má nezastupitelné místo v péči o děti a zcela správně má také v české legislativě přednost před nařizováním ústavní výchovy. Kamenem úrazu je ovšem problémovost dětí jdoucích do adopce nebo do pěstounské péče, stejně tak jako profil „osvojitele“ (inteligence, rozumová, emoční ...). Navíc přistupuje několik zásadních specifických hledisek:

- a) Genetika – současné vědecké poznatky stále víc upřednostňují genetiku daného jedince, která se projevuje v jeho životě. Výchova zde má nezastupitelné místo, ale i jistá omezení. Pěstouni si dost často neuvědomují význam této genetiky, to jim i dětem může přinést zklamání.
- b) Oddělení od biologické rodiny – tyto záležitosti se projevují zejména v období puberty.
- c) Hledisko administrativní a procesní – pěstouni a náhradní rodiče absolvují celou řadu pohovorů psychologických, psychiatrických testů, atd. Přesto se domníváme, že 48 hodin přípravy pěstounů

je relativně málo. Závěry vyvozujeme z toho, že počet dětí vrácených z pěstounské péče je poměrně vysoký a navíc lze konstatovat, že roste.

d) Vnímání dětských domovů – většinou má pouze dvě omezující a zavádějící roviny:

1. rovina - vnímání dětského domova se zastavilo v 60 letech – veřejnost vnímá dětský domov se zamřížovanými okny jako instituci polovojenského typu s železnou postelí a tomu odpovídajícím režimem. Děti v tomto zařízení jsou „chudáci“ a je jim třeba pomáhat.

2. rovina - charakterizuje život v dětském domově jako život ve „zlaté kleci“ v přebytcích především v materiální a volnočasové oblasti (dovolené, koncerty, atd.), ze které jsou v 18 letech vyhozeny.

Ani jedna varianta není správná. Z našich zkušeností lze jednoznačně konstatovat, že většina dětských domovů je vybavená na úrovni středně příjmové rodiny s odpovídající vyváženou náplní života, tedy výchova, vzdělání, práce a odpovídající volnočasové aktivity.

Dalším důvodem, proč budovat a vylepšovat zařízení, ve kterém děti žijí, je nutnost ukázat při výchově, jak by prostředí, ve kterém by měly být děti vychovávány, mělo vypadat. Pokud by se dítěti v budoucnu nepodařilo vytvořit stejné prostředí, tak i dětství v bezpečném zázemí, příjemném prostředí a odpovídajícím podnětům běžného žití z pohledu výchovy, není málo.

6. Ústavní výchova je „příliš drahá“.

Kvalitní výchovné prostředí a kvalifikace pracovníků DD neumožňuje být lacinou záležitostí. Ve srovnání s dalšími typy náhradní rodinné péče však rozhodně není nejdražší. Podle současných dostupných informací jsou zařízení pro okamžitou péči v nákladech srovnatelné a přesto, že se také jedná o tzv. kolektivní výchovu, je péče v nich na nižší odborné úrovni, než ve školských zařízeních. Pěstounská péče v novém pojetí po účinnosti nových legislativních opatření se pak dnes blíží v oblasti finanční náročnosti oběma výše uvedeným. Ve specifických případech je dokonce předstihuje.

Setkáváme se s názorem, že dítě může vystřídat několik pěstounských rodin. Nepodaří se jedna, podaří se druhá. Otázkou je, zda v takovém případě neexperimentujeme s dětskou duší až příliš. Dítě několikrát vrácené, tzv. „baťůžkář“, uvažuje tak, že pokud mě několikrát vrátili, bude chyba asi ve mně (ne oni, ale já nestojím za nic), což každé dítě velice poškodí. Dítě je osobnost a je nutné k němu přistupovat individuálně, a proto nelze počítat s tím, že pěstouni na určitou dobu vše vyřeší.

7. Některá zařízení ústavní výchovy pod MPSV.

Tato představa vznikla na základě některých vizí MPSV v minulých letech. Byla doplněna o pohled kanceláře veřejného ochránce práv, který spíše než dětské domovy navštívil výchovné ústavy a ve své zprávě navrhl přechod pod MPSV jako jednu z možností řešení zjištěných problémů.

Dětské domovy v nedávné minulosti přešly z MŠMT pod nového zřizovatele - krajské úřady.

Další, poměrně radikální změna, která by byla šitá horkou jehlou bez předchozí diskuse, může být problematická.

Pokud chápeme výchovu jako komplexní působení, musíme zde zahrnout i oblast školy, sociálního citění, oblast práva, spravedlnost, zdraví. Z výše napsaného nelze zcela jednoznačně určit, pod kterým ministerstvem by dětské domovy měly být zařazeny.

Vzhledem k širokému spektru problematiky výchovy je ovšem nutná meziresortní komunikace. Zákony, vyhlášky a metodické pokyny by měly být bez rozporů, jednoznačně vykladatelné, naprosto perfektně bezchybně vyjasněny a sladěny při meziresortních jednání. Dnes je opak pravdou.

Vzhledem k tomu, že základním rysem v naplňování institutu ústavní a ochranné výchovy by měla být výchova a související vzdělání, domníváme se, že dětské domovy by měly nadále zůstat v gesci MŠMT.

8. DD vychovává kriminálníky.

Jedním z problémů je otázka, **zda ústavní výchova „produkuje“ delikventy?** Víme, že děti s ústavní výchovou se v řadě případů dopouštěly přestupků a trestných činů před příchodem do našich zařízení, v průběhu pobytu v nich i po následném odchodu. Můžeme konstatovat, že přes snahu děti vést k bezúhonnému životu, je nutné přihlídnout, v jakém prostředí děti vyrůstaly a zda se trestné činnosti nedopouštěly dříve a mnohdy závažnější, než při pobytu u nás. Výzkum Ministerstva vnitra ČR sledoval trestnou činnost za 10 let po odchodu ze zařízení. Dle nás je velmi sporné rozhodnout, do jaké míry může ústavní výchova za to, že daný jedinec se dopustí trestného činu v osmém, devátém a desátém roce po odchodu ze zařízení. Jedno je jisté, v prvním roce je to jen velmi malé procento.

9. Děti jsou odebírány z rodiny pouze z důvodů materiálních – chudoba.

V ústavní výchově nejsou jen „sirotci“. Jejich původ je mnohem složitější a pestřejší. V tisku se prezentuje názor, že děti jsou odebírány převážně z důvodu chudoby rodiny. Takto interpretovaný pobyt dítěte v zařízení pro ústavní výchovu je zásadně zkreslený. Rodina, které jsou děti odebírány, má zpravidla více problémů, než jen bydlení a finance. Je to mozaika, která se skládá z kamínek – nedostatečné vzdělání, nezaměstnanost, bytová nouze, nedostatek financí, a z toho vyplývající problémy: domácí násilí, týrání dětí, drogová a alkoholická závislost, střídání partnerů, atd. Podstatou věci pak je, že tyto skutečnosti jsou většinou následkem přímo spojeným se špatným materiálním zázemím rodiny. **Tento problém však nevyřeší jakákoliv podoba náhradní rodinné péče, ale především jen a jen odpovědná sociální politika státu, podpora sociálně znevýhodněných rodin a především včasná, ale také velmi kvalitní prevence.**